

NARRATIEVE TEKSTEN NIEUWE TESTAMENT 2004-2005

PAPER

Comparative approach

Lucas 10:25-37

“De barmhartige Samaritaan”

Universiteit van Utrecht

B.J. van Luijk

0327859

14-05-2005

Intro

In deze paper wil ik een korte interpretatie geven van Lucas 10:25-37 aan de hand van de comparative approach, zoals die in Ehrman getoond is. Hierbij wil ik eerst beginnen met een vergelijking van het stuk zoals het in Lucas te vinden is met de vergelijkbare passages in Marcus en Mattheus. Op deze teksten wil ik niet alleen de interpretatie baseren, maar ik zal ook trachten verschillende teksten uit de joodse literatuur hierbij te betrekken. Na een samenvatting zal een kort intermezzo over het verschil met de traditionele historisch-kritische benadering volgen. Dit zal uitlopen in een reflectie over de methoden die in de colleges behandeld zijn.

Daarna wil ik de interpretaties van de tekst van Lucas bespreken en dit vergelijken met tekst zelf. Waar is speelruimte en lijkt de betekenis van de tekst onduidelijk of omstreden?

Comparative approach

De comparative approach (CA) die Ehrman in zijn boek voorstaat dient voor gebruik kort toegelicht te worden. Ik wil dit heel kort doen, omdat verderop in deze paper in de vergelijking van de methoden hier verder op ingegaan wordt. De CA vindt haar basis in het feit dat alles wat we weten, we alleen maar weten in relatie met andere dingen. Al onze waarnemingen en ervaringen zijn relationeel van aard. We kennen dingen door hun onderscheid in verschillen en overeenkomsten. CA gebruikt dit principe bij de interpretatie van de evangeliën. Een evangelie wordt vergeleken met de andere evangeliën en gelijkende teksten op verschillen en overeenkomsten. De thematische lijnen van een evangelie worden hierbij gebruikt en dit leidt tot een theologie van de evangelist/schrijver/redacteur. Het gebruik van bronnen door de evangelist wordt niet uitgediept.

Lucas, Marcus en Mattheus

Een eerste opvallend en belangrijk verschil tussen de verschillende teksten over het belangrijkste gebod is de parabel die Lucas' Jezus hieraan verbindt. Voor de interpretatie aan de hand van de CA is het praktisch om deze twee gedeelten dan ook los met de verschillende overeenkomende tekstgedeelten te vergelijken en daarna tot een synthese van de twee stukken te komen.

Het eerste gebod

In Lucas vinden we de vraag naar het eerste gebod in 10:25-28, parallellen hieraan staan in Marcus 12:28-34 en Mattheus 22:34-40.

In het begin van dit stuk is het al opvallend dat Lucas de setting waarin dit gebeurt weglaat. Jezus is bij Lucas niet in gesprek met de Farizeeën, maar met zijn discipelen. Bij de andere evangelisten is er sprake van een doorgaand gesprek met de joodse religieuze geleerden, bij Lucas is er sprake van een evaluatie van de uitzending van de 72 discipelen waar de wetgeleerde op "inbreekt". Het past wel bij het thema van Lucas, dat Jezus gekomen is om de hele wereld te redden, niet enkel de joden. Dit is ook verbonden aan het feit dat Lucas twee boeken schrijft, het evangelie van Lucas én Handelingen, waarin de verspreiding van het goede nieuws van de redding van de mensen over heel de wereld geschetst wordt. Dat de wetgeleerde de vraag verzoekend stelt, is enkel terug te vinden bij Mattheus. De kritische of negatieve houding die hier geschetst wordt kan ook in het kader gezien worden van de afwijzing van de joden van Jezus en de daarmee gepaard gaande verspreiding van het evangelie. Ook laat het iets zien van het thema van de "profeet" dat Lucas ook ons toont. Jezus, als profeet, wordt zoals het met veel

profeten ging afgewezen door zijn eigen volk. Dat Marcus dit niet zo heeft, duidt op een meer positieve kijk op de verhouding tussen de joden en Jezus van Marcus.

Een derde opvallende punt is de vraag zelf. Gaan de vragen in Marcus en Mattheus direct over de wet, in Lucas wordt gevraagd naar het eeuwige leven. Deze vraag is in het Lucas evangelie vaker aan de orde en behoort tot Lucas' theologie. We vinden haar bijvoorbeeld in Lucas 18:18, het verhaal van de rijke jongeling. Ook in Marcus 10:17 komen we deze vraag tegen. De vraag is ook vergelijkbaar als we kijken naar de persoon die het vraagt: onberispelijk doordat ze zich houden aan de wet. Lucas zet dit stuk zo op dat Jezus laat zien dat dat niet de manier is.

In Lucas laat Jezus dan ook de wetgeleerde zelf het antwoord geven en geeft niet zelf het antwoord zoals in de andere evangeliën. Daarmee lijkt het alsof Lucas wil laten zien dat de Joden wel wisten wat ze moesten doen. Maar dit weten is niet genoeg. De kennis die de joden hadden geeft hun geen redding, maar lijkt hun juist te verblinden. Ook kan het gezien worden in het licht dat Jezus zich niet druk maakt om het herhalen van de wet, maar meer om het doen ervan.

Het antwoord is dan grotendeels gelijk aan het antwoord van de schriftgeleerde in Marcus en het antwoord van Jezus in Mattheus. Wel valt op dat Lucas en Mattheus niet refereren aan het Sch^ema. Dit zou te verklaren zijn vanuit de nadruk die Marcus op de joodse religie legt en waar de andere evangelisten niet zo positief tegenover staan.

De formulering van het antwoord laat nog één opvallend verschil zien: bij Marcus en Lucas wordt de kracht ook betrokken in het liefhebben van God. Dit thema is bij Lucas terug te vinden in zijn theologie over doen en leven. Een nadruk op de kracht uit het gebod, past goed in dit gedeelte. Dit is terug te vinden in Lucas 6:46-49 en 8:21. In Marcus vinden we dit ook terug. Het rigide doen van de geboden redt niet, maar het leven van de geboden.

Dit is ook goed terug te zien in het antwoord dat Jezus in Lucas geeft: Doe dit en gij zult leven. En in Marcus zien we dit in de instemming van Jezus met de uitspraak van de wetgeleerde dat het dubbele liefdesgebod meer is dan het brengen van offers. Vergelijken we dit met het verhaal van de rijke jongeling, dan valt op dat Lucas daar gelijk verdergaat met een verdere uitleg en verbreding van de geboden. In ons gedeelte gebeurt dit niet: de wetgeleerde gaat hier verder. In dit stuk lijkt dat duidelijk, maar lijkt ook te duiden op het werk van Lucas om hier een verbinding tussen de vraag naar het eerste gebod en de gelijkenis van de barmhartige Samaritaan te maken.

Het weglaten van Mattheus' uitspraak van Jezus over wet en profeten, lijkt weer duidelijk op Lucas' theologie te wijzen. Niet die zijn belangrijk, maar het doen ervan. Ook het weglaten van Marcus' uitspraak van Jezus over het nabij het koninkrijk van God zijn, lijkt hiermee samen te vallen. Lucas lijkt dit meer toe te wijzen aan de verspreiding van Gods redding over de wereld, voornamelijk door het uitdrijven van geesten en het genezen van zieken.

De barmhartige Samaritaan

Het verhaal van de barmhartige Samaritaan is nergens anders in de andere evangeliën te vinden en dus uniek voor Lucas. Maar laat ik bij het begin beginnen.

De wetgeleerde is volgens Lucas op zijn nummer gezet, hij wil zich nu namelijk "rechtvaardigen". Weer wordt duidelijk dat Lucas niet hoog opgeeft van de joodse religieuze leiders. De formulering die dan volgt over wie de naaste is, is vaker terug te vinden. Zo vinden we deze vorm terug in Jezus' antwoord in Mattheus 12:50 op de vraag wie zijn familie is; allen die de wil van Zijn Vader doen.

De gelijkenis van de barmhartige Samaritaan is Sondergut, geen van de andere evangelisten heeft het opgenomen. Wel is duidelijk uit het evangelie van Lucas dat de overbrugging van de scheiding tussen Samaritanen en Joden - of meer algemener van heidenen en Joden, dat wil zeggen dat Gods redding niet alleen meer voor de Joden, maar voor de hele wereld is - vaker als thema gebruikt. Dit is terug te vinden in Lucas 9:51-56 (bezoek Samaritaanse dorp) en 17:11-19 (1 dankbaar genezen Samaritaan). In deze verschillende genres komen steeds Samaritanen positief naar voren, wat laat zien dat dit voor Lucas belangrijk was. De volgorde waarin de priester en de leviet verschijnen, hoort ook bij Lucas, Lucas houdt deze namelijk doorgaans zo aan.

De wissel die Lucas van het begrip "naaste" geeft, past ook goed theologie: het gaat er niet om wie de naast van je is, maar van wie jij de naaste bent. En dit is nog eens extra duidelijk gemaakt doordat hier een Samaritaan deze rol vervult.

Andere teksten

Het is in de comparative approach niet alleen gebruikelijk om een tekst uit het evangelie met andere evangeliën te vergelijken, maar hierbij ook vergelijkingsmateriaal uit andere bronnen te gebruiken. Hierbij is voor ons stuk het dubbele liefdesgebod vooral van belang. Zij is namelijk goed te vergelijken met formuleringen uit de joodse traditie.

Het eerste wat hierbij opvalt is de directe citering van de geboden uit Dtn. 6:5 en Lev 19:18. Het dubbele liefdesgebod wordt wel vaker geformuleerd, maar dan niet met een direct citaat uit deze tekstgedeelten. Wellicht wil Lucas hier het profeetschap van Jezus meer inhoud en basis geven.

De beide geboden worden normaal versmolten (bijvoorbeeld in TestIss 5:2 en 7:6), hier gebeurt dat wel in de woorden van de wetgeleerde, maar de andere evangeliën geven in Jezus' antwoord het gescheiden aan. Lucas laat ons de wetgeleerde dus natuurgetrouw zien.

Het antwoord van de wetgeleerde geeft ook geen nummering van de geboden, zoals andere evangelisten en joodse bronnen dit geven (bijvoorbeeld Philo Decal 65, Aristeasbrief 132, PsHok 8 en Jos Ap 2:190). Uit deze bronnen blijkt wel dezelfde nadruk op het liefhebben van God als gebod. Ten tweede is hier ook een traditie van naastenliefde te benadrukken (bijvoorbeeld bSchab 31a en Bill I:357). De verbinding of het naast elkaar bestaan van deze twee geboden is te vinden in Jub 7:20, 20:2 en 36:7f, ook in TestDan 5:3, TestIss 5:1f, 7:6, bij Philo (SpecLeg II:63) en in Ab VI:1. De overeenkomstigheid met deze teksten laat zien dat hier sprake kan zijn van een getrouwe weergave van de wetgeleerde. Ook het antwoord dat Jezus geeft op dit dubbelgebod (Doe dat en je zult leven) lijkt te duiden op instemming met deze samenvatting. Op het weglaten van het Sch^ema wil ik hier nog heel even terugkomen, dit Sch^ema stamt uit Dtn. 6:4. Dat Lucas dit hier net als Mattheus niet heeft, duidt meer aan op een bewerking van Marcus en lijkt mij niet een aanwijzing op te leveren voor de theologie van Lucas.

Samenvattend

De comparative approach levert een aantal zaken op. Ten eerste is duidelijk dat Lucas veel meer focust op de redding (of het verkrijgen van het eeuwige leven, zoals het hier geformuleerd is) van de mens in plaats van het eerste gebod. Daarna wordt in Lucas duidelijk gemaakt waar het dan eigenlijk in de praktijk om draait als we het over naastenliefde hebben. De joodse teksten laten vooral zien dat Lucas de discussie realistisch weergeeft en laten zijn deskundigheid zien. Maar hierin verschilt hij miniem van de andere evangelisten.

Methoden

De comparative approach lijkt zich het meest van de traditionele historisch-kritische benadering te onderscheiden door het nemen van de teksten zoals we ze nu hebben. Zij is in zoverre niet kritisch op de tekst zoals hij overgeleverd is, maar gaat enkel vergelijkend te werk. Wat zijn de methoden die bij de historisch-kritische benadering behoren?

De redactiekritiek draait om de bewerking die de "redacteur" van de evangeliën gedaan heeft. Het gaat hier om de vraag hoe hij zijn bronnen heeft ingepast en bewerkt en wat de kenmerken van deze redactie zijn.

Literarkritiek gaat dieper in op deze bronnen. Er wordt gekeken naar de bronnen of tradities die aan een bepaalde tekst ten grondslag liggen.

De vormkritiek richt zijn focus vooral op het genre of de vorm van de bepaalde tekst. Ook wordt er gevraagd naar de "Sitz im Leben" van de tekst/bron/traditie.

Het historische Jezus of kerk onderzoek wil voornamelijk kijken naar de plaats die een bepaalde tekst had in de verkondiging van Jezus of van de vroege kerk. Een voorbeeldvraag is: Heeft Jezus dit gezegd?

Het onderzoek naar de religionsgeschiede vindt eigenlijk op al de vier voorgaande niveaus plaats. Hierbij gaat het voornamelijk over het onderzoek naar de ontwikkeling van de religie.

Daarnaast bestaat er dus de comparative approach, waar dezelfde verhalen uit de evangeliën vergeleken worden op overeenkomsten en verschillen. Hieruit wordt de theologie of focus van de evangelist gedistilleerd. Men doet geen uitspraken over bronnen. Het commentaar op de redactiekritiek was dat er veel te veel gebaseerd wordt op aannames. Daarnaast vond men dat niet enkel dat wat gewijzigd is belangrijk is, maar ook dat wat overgenomen is. De comparative approach wordt ook wel het intertekstuele perspectief genoemd.

De laatste benadering die ik hier behandel is die van de social identity theory. Deze gaat meer uit van de vorderingen die er in de sociale wetenschappen gemaakt zijn en tracht dit toe te passen bij de analyse van bepaalde teksten.

Interpretatie

De interpretaties die over de tekst van Lucas geformuleerd zijn, zijn allen verschillend. Soms zijn de verschillen groter, maar het valt op dat er veel overeenkomsten tussen de interpretaties bestaan. Het is goed om te zien hoe de verschillende interpretaties elkaar ook aanvullen. Hiermee krijgt men een meer volledig idee van wat er met de tekst bedoeld kan zijn. Wel is het lastig om de aannames die aan verschillende interpretaties vooraf gaan goed te verdedigen. Hierdoor ben ik geneigd sneller te kiezen voor die interpretaties die de tekst of als geheel nemen, zoals in de comparative approach, of waarbij zo min mogelijk aannames gedaan worden. De interpretatie die de social identity theory biedt, trekt mij ook aan door mijn graad in de sociale wetenschappen. Hierbij is het een ware eye-opener om de cultuur uit die tijd bij het lezen van de tekst op je door te laten werken. De interpretaties die uit de historisch-kritische benadering voortvloeien, sta ik nog wantrouwend tegenover. Ten eerste om de aannames die hiervoor nodig zijn. Ten tweede om de enorme nadruk die er gelegd wordt op de ratio bij het onderzoek. Ik zie deze manier van onderzoek als erg statisch en ik denk dat een meer dynamische - en wellicht zelfs spirituele - benadering de tekst meer recht doet. Er vanuit gaande dat de tekst ook met deze basis is ontstaan lijkt me dat niet meer als eerlijk.

Echter, de verschillende onderzoeksmethoden kunnen helpen bij het afbakenen van de mogelijke betekenis van de teksten en het beter verstaan van deze betekenis.

Literatuur

- Bovon, F. (1996). Das Evangelium nach Lukas. In: *EKK III/2*. Neukirchen-Vluyn et al, p 79-99.
- Deneaux, A. & Versenne, M. (1989). *Synopsis van de eerste drie evangeliën*. Leuven, p. 179, 254, 321-331
- Ehrman, B.D. (2004). *The New Testament. A historical introduction to the early Christian writings*, third edition. New York: Oxford University Press, p. 112-131.
- Esler P.F. (2000). Jesus and the Reduction of Intergroup Conflict: The Parable of the Good Samaritan in the Light of Social Identity Theory. In: *Biblical Interpretation* 8, p. 335-357.
- Green, J.B. (1997). *The Gospel of Luke (NICNT)*. Grand Rapids: Cambridge University press, p.424-432
- Theissen G. & Merz A. (1996). *Der historische Jesus. Ein Lehrbuch*. Goettingen, p.339-349.
- Weren, W. (1999). *Vensters op Jezus*. Zoetermeer: Meinema, p.85-101, 149-154.

- Collegeaantekeningen (Narr. Teksten NT 2004-2005), E-Sword (Bijbelprogramma), Bijbel (Willibrordvertaling)